

JURICA BUDJA I IVANA KURTOVIĆ
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ul. Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
jbudja@ihjj.hr; ikurtov@ihjj.hr

AFIKSALNA TVORBA GLAGOLA U DIJALEKTNIM RJEČNICIMA

U radu se istražuje jesu li i koliko su ako jesu u hrvatskim dijalektnim rječnicima zabilježeni glagoli tvoreni afiksalsnom tvorbom. Pokazuje se da je ta građa slabo zabilježena u rječnicima, a ono što je zabilježeno (brojem i obradbom se ističe *Ričnik gacke čakavščine*) uglavnom ne dokazuje jesu li iscrpljene sve sustavske mogućnosti pojedinoga tvorbenoga modela budući da je broj potvrda malen. Međutim, glagoli tvoreni prema tvorbenim pravilima koja vrijede i za hrvatski književni jezik korisna su i nadasve precizna rješenja koja se gotovo sva mogu uz minimalnu fonološku i morfološku prilagodbu uklopiti u nj.

Povijest hrvatskoga jezika nije nimalo pravocrtna kao što to nije ni jedna povijest jezika budući da je jezik dobro jezične zajednice koja proživljuje i doživljuje sve društveno-ekonomsko-političke i ine mijene. Hrvatski se, međutim, unekoliko razlikuje od mnogih zbog izrazito nepovoljnih društveno-povijesnih okolnosti.¹

Ima već više od sto godina otkako je veza hrvatskoga književnog jezika i organskih narječja gotovo potpuno prekinuta. Prigrļjavanjem je uzora karadžićevskoga jezika i prigrļjavanjem karadžićevskoga pristupa (književnomu) jeziku hrvatski jezik najvećim dijelom potrt u svojem tradicijskom odsječku. Suobličavanjem dotadanjega hrvatskoga književnog jezika s karadžićevskim jezikom potonji je posve premogao. Šesto(i više)godišnji je razvitak hrvatskoga književnoga jezika u vrlo kratku vremenu preslojen nečime što je trebalo da bude izvoran pučki govor. "Trebaloda bude", a ne "jest", zato što je taj jezik programski zavrgnut u jezikoslovnoj kuhinji, sve u želji da se što više primjeri

¹ »Također je hrvatska povijest bila izvanredno nepovoljna u smislu kako-tako normalna književno-jezičnog razvoja, posebno s obzirom na veoma teške posljedice turskoga ratovanja u 2. polovici 15. stoljeća i u daljnjem tijeku turske provale.« (Lisac 1999:167)

jeziku Vuka Stefanovića Srbijanca sama, a potom i onoga što je on cijeno relevantnim izvorom za stvaranje književnoga jezika. Tamo ponajprije spadaju epske narodne pjesme s područja Hercegovine i Crne Gore. Naravno, jezik koji je preslojio domorodni ne bijaše toliko različit od njega sama, pa ta smjena ne bi i nije upadljiva, štoviše mnogi je doživljavaju kao proces naravne jezične mijene.

Udar, dakle, bijaše dvojak: potrt bi dobar dio hrvatskog leksika kako ga rabljahu pisci i pismenjaci, sa svim utvrđenim i razrađenim mrežama značenja i, uspoređujući s današnjom situacijom, iznimno razvijenom sinonimikom. Taj jezik, usput možemo reći, gotovo uopće još nije istražen kao sustav, kao moć koja zahvaća svijet i pretvara ga u pojmove koji služe mišljenju i općenju.

Ali potrt bi i odnos s hrvatskim organskim govorima, a upravo bi oni imali biti podloga koja pothranjuje književni jezik. Imali bismo, dakle, međusobno djelovanje dviju razina: književnoga govora određena nemjerljivim (i nenadomjestivim) marom i trudom pokoljenja, koji bi se nadopunjavao dobrim rješenjima iz narodnih govora. Danas, međutim, i jedno i drugo izostaje. Romantičarsko je obraćanje narodnomu jeziku i svemu što izvire iz naroda, u slučaju hrvatskoga jezika, i to dobrih pola stoljeća i više pošto je svjetsko romantičarstvo uminulo, dovelo do posljedica koje bijahu upravo obrnute od onoga što je propovijedala teorija.

Budući da hrvatski jezik već više od stoljeća živi dobro okljašten, zamrznut u svojem leksičkom sastavu, nemoćan da se regenerira, da ponudi zahtjevnijem svomu govorniku cizelirano oruđe izražaja, valjalo bi razvidjeti mogućnosti kako mu pomoći. Jezik se sâm nikako ne može razvijati tako da zadovolji sve izražajne potrebe jedne zajednice. U tu je zamku upalo jezikoslovlje dvadesetog stoljeća, koje veli da jezik valja prepustiti samorazvoju i da se ne valja upletati u njegov razvitak. Takav je pristup u praksi stvorio velikih problema, doduše uglavnom još nezapaženih od jezikoslovaca samih, a ponajviše je razgradio jezike koje su uz to potresale i politikom uvjetovane mijene – a jedan od njih je hrvatski. Nijedan, naime, samonikao govor ili jezik nije podoban da obnaša ulogu književnoga jezika. Književni je jezik plod dvostrana promišljanja, jeziku vičnih pojedinaca jedne zajednice koji predlažu kako svijet jezikom kao sustavom znakova razložiti na što istančaniji način, i jezikoslovci koji te težnje imaju vrjednovati poznavanjem jezičnih zakona. Cilj bi tih konvergentnih težnja trebao biti da se izgradi što bogatije i moćnije sredstvo općenja. Književni je jezik utoliko umjetan, a to se u hrvatskome jezikoslovlju redovito zaboravljalo. No ovdje *umjetan* nosi najpozitivnije konotacije, jer književni jezik valja da bude najbolji od svijet jezika. Kad jedna zajednica govori većim brojem narječja, pitanje je kako njih svesti i iz njih zacrpsti građu koja će postati osnovom umjetna konstrukta kakav je književni jezik. Pitanje se može,

naravno, još više utančati pa ono glasi kako svesti jezik sviju pojedinaca neke zajednice i iz toga izvesti jedan umjetni jezik. Jezik je, naime, svakoga pojedinca unekoliko različit, pa kako onda operirati i što iznimiti iz svakoga pojedinačnog jezika? Takva je pitanja jezikoslovlje protekloga stoljeća uglavnom ignoriralo. Danas, suočeno s masovnim izumiranjem jezika (koje se, ne valja se zavaravati, dira i hrvatskoga) ono to više ne može i ne smije.

Jedna je od mogućnosti svakako proučavanje narodnih govora i isticanje dobrih njihovih rješenja, rješenja koja bi unaprijedila raspon izražajnih mogućnosti književnoga jezika. A put da se dopre do tih rješenja jesu upravo dijalektni rječnici.

Pri pregledavanju rječnika fokusirali smo zanimljivosti na jednoj od razina na kojima je jezični sustav najočitiji, na razini tvorbe riječi (v. Babić 1991). I tu smo se morali dodatno ograničiti, izabrali smo zacijelo najzamršeniji, ali zato i najzanimljiviji dio tvorbe riječi, a to je glagolska tvorba (v. Babić 1991:463–514). Mnogi prefiksi i sufiksi primetnuti uz glagolsku osnovu temeljnomu značenju toga glagola dodaju niz novih značenja, i to načinom koji bi morao općiniti svakoga tko se imalo bavio njima. Gospodarnost i izražajna moćnost koje taj kombinatorični proces postiže čine ga jednim od stožernih procesa pri proizvodnji jezika.²

Od 20-ak pregledanih rječnika govora iz sva tri narječja malen je broj onih koji bilježe takve glagole. Ne vjerujemo, međutim, da je to stoga što dotični govori nemaju što ponuditi rječniku. Naše predmnijevanje počiva na dvjema činjenicama. Prvo, materinski idiom koautorice ovoga rada jest kliški mjesni govor te je ona kao izvorni govornik (kojoj su predci s obiju strana Klišani) dobro upoznata s izražajnim mogućnostima kliškoga mjesnoga govora. Usporedimo li ih s podacima fiksiranim u kliškim rječnicima zaključujemo da baš ništa od toga blaga nije zabilježeno. Štoviše, budući da značajke kliškoga govora nisu svojstvene samo Klisu već ih dijeli širi skup naselja u okolici Splita kao i Split sam, njih bismo imali naći u rječnicima govora dotičnih naselja. No ni tu ih nema. Neke od zanimljivih crta s područja glagolske tvorbe razmotrit ćemo nešto poslije.

Drugo, ima rječnika u kojima ima tvorbeno zanimljivih glagola. Takvim pristupom bitno odskače *Ričnik gacke čakavščine*. U njem nalazimo razvijenih tvoraba koje su nas nerijetko podsjetile na tvorbenu razigranost, primjerice, ruskoga jezika. Sumnjamo da te tvorbe valja pripisati isključivo gackomu govoru (nije valjda sličnost klimatskih uvjeta učinila da stanovnici tih krajeva dugim zimskim noćima ne rade ništa drugo nego se igraju prefiksima i su-

² »Tvorba kao lingvistička disciplina pripada leksikologiji, nauku o rječničkom blagu.« (istaknuli J.B. i I.K.) »Svrha je toga proučavanja (tvorbe, op. a.) s normativnoga gledišta da se otkrije tvorbeni sustav kako bi se nove riječi mogle tvoriti u skladu s jezičnim sustavom, a sporne prema njemu ocjenjivati.« ibid.

fiksima?). Vjerojatno one postoje i u inim, osobito njima susjednim govorima, ali nisu zabilježene.

Ogledajmo najvažnije od tih tvorbenih značajka. Riječi navodimo bez naglasaka, jer oni sad nisu bitni. Također, uvrstili smo samo primjere koji nedvojbeno pripadaju u skupinu o kojoj je riječ. Sva je prilika da i neki neuvršteni primjeri pripadaju u te skupine.

Brojno je najzamašniji tip glagola izvedenih prefiksom *po-* u vremenski ograničenom značenju. Tu se dodavanjem prefiksa izriče da se ono što glagol osnovno znači odvijalo neko ograničeno vrijeme, omeđeno dvama točkama, početnom i završnom. Pri tome glagoli tako izvedeni ne impliciraju ništa s obzirom na cilj/svrhu/posljedicu radnje, stanja ili procesa koji označuju, niti uspostavljaju dodatan značenjski odnos s vršiteljem odnosno trpiteljem radnje, stanja ili procesa. Daju se razvrstati na jasno razlučite semantičke skupine. Neke od tih skupina, iako u puno manjem opsegu, postoje i u rječnicima koji pretendiraju podati vokabular od kojeg bi se imao sastojati standardni hrvatski književni jezik. Međutim, u *Ričniku gacke čakavščine* nalazimo obilje koje se, kako smo gore rekli, gipkošću tvorbe približuje uporabi prefiksa *po-* s tim značenjem u istočnoslavenskim i zapadnoslavenskim jezicima.

I. Glagoli tvoreni prefiksom *po-*

1a) Glagoli glasanja; kod glagola ljudskog glasanja pojam ispuštanja glasa pretape se u samo ljudima svojstvene glagole jezičnog djelovanja. Ovo je najveća skupina glagola izvedenih prefiksom *po-* u *Ričniku*:

- porazgovarat** i **podivanit** – popričati, porazgovarati
- popripovidat** i **popričat** – *prijevidom izostala odredba*
- poblebećat** – povremeno ili kraće vrijeme blebetati s kim
- poklepećat** – brbljati kraće vrijeme
- poklafrat** – porazgovarati s kim o nevažnim stvarima
- potrličat** – kratko porazgovarati, pobrbljati
- poljudikat** – s kim ugodno i suvislo porazgovarati
- pošapćat, pošapljat** – kratko šaptati
- popsovat** – katkada koga izgrditi
- pojkat** – povikati više puta “uj, uj” kako bi se potjerao kobac ili potjerala perad
- polarmat** – 1. kratko vikati, derati se, 2. kratko glasno zapjevati
- pokrićat** – kraće vrijeme ispuštati krikove
- poplakat** – kratko plakati i prestati
- pokmećat** – 1. kratko plakati kao dojenče, 2. kratko se oglasiti poput mladunčeta životinje

pojecat – malo jecati i prestati
pobreberikat – kraće vrijeme vikati i plakati zbog bola
pokrivit se – kratko plakati
poslinit 2. – kratko plakati
poberdokat – 3. rikati ne jako dugo
postenjaj – kratko stenjati
pokukat – 1. kratko kukati kao ptica kukavica, 2. kratko jadikovati
pogukat – kraće vrijeme gukati kao golub
pokokodakat – 1. kokodakati neko vrijeme
pokreščat – kratko kreštati
polajat – kratko lajati
poštećat – 1. kratko lajati, 2. kratko raditi (o kakvu stroju)
poškomukat – kratko skomucati
pomjaukat – kratko mjaukati
pomrnjavkat – kratko mrnjaukati
porokćat – kratko roktati
poskićat – poskvićat, kratko skićati
pokrekećat – kratko kreketati
pofućkat – zviždati kraće vrijeme
popivat – kratko pjevati
pokekećat se – malo se posmijati, pocerekati se
pokikoćat se – pocerekati se, zadovoljiti se u smijehu
posikiljat se – pokatkad se razonoditi smijući se

1.b) Glagoli proizvodnje zvukova kakvim pomagalom:

popljeskat – kratko pljeskati
poškrebjećat – 1. kratko proizvesti zvuk škrebetaljkom, 2. kratko govoriti hrapavim glasom, 3. kratko proizvesti zvuk trenjem o što
pokucat – pokucati
pokuckat – lagano pokucati na vrata
polupat – kratko lupati, kucati
pobubat – višekratno udarati u što da odjekuje
podrmat – 2. višekratno udariti po bravi na vratima
poškljocat – udariti višekratno rukom u bravu na vratima
pozvonit – 2. dati znak svoje prisutnosti električnim zvoncem
posvirat – malo odsvirati
potrubit – 1. kratko svirati na kakvu sviralu, 2. kratko davati zvučne znakove trubom
potanburat – 1. kratko svirati tamburu
pomuzikat – potrošiti dosta vremena za kakav posao
pozvonit – 1. kratko zvoniti (*o zvonu*)

1.c) Glagoli koji označuju proizvodnju zvukova nekim od fizioloških procesa živa organizma:

- pokašljat** – zakašljati
- pokašljavat** – češće puta zakašljati
- pokaškat** – koji put lagano zakašljucati
- pokijat** – nekoliko puta kihnuti i prestati
- poprckevat, poprckivat, poprckovat** – kratko ispuštati vjetrove

2.a) Glagoli vezani uz pojam gibanja:

- poljuljat** – kratko pozibati koga
- pozibat** – kratko zibati
- pogungat** – malo poljuljati, pozibati
- ponunat** – kratko pozibati koga
- povaljat se** – zadovoljiti se valjajući se
- polepršat se** – nabaciti prašinu na sebe (o kokošima)
- poštrkat** – kratko štrkati
- pomavat** – 1. kratko mahati kao znak pozdrava ili zaustavljanja
- poštrpat** – kratko štrpati, mlatarati nogama i/ili rukama
- poštrpat se** – kratko se poštrpati
- potrepćat** – kratko treptati očima

2.b) Glagoli vezani uz radnje koje čovjek vrši za svoju razonodu. Većina je njih tijesno povezana s glagolima gibanja, ali ne nužno.

- poigrat** – 1. provesti neko vrijeme u igri, 2. poplesati, poigrati kolo
- poplesat** – kratko plesati
- potancat** – 1. kratko plesati, igrati kolo
- pošećat** – kratko šetati
- pošpincerat se** – prošetati se
- postupat** – 1. hodati udarajući nogama ili kopitima
- pojašit** – pojahati, malo jahati
- povest se** – 2. kratko se voziti
- popucat** – 2. ispaliti pokoji metak
- pokomedijat** – malo se pošaliti
- poigrati se** – 1. skakati u vis, trčati, razigrati se, 2. kraće vrijeme igrati kakvu igru, zabaviti se
- poklikerat se** – kraće vrijeme igrati se klikerima
- pokoizat se** – kratko igrati kozaljku
- poklizat se** – sklizati se kraće vrijeme
- posankat se** – kratko se sanjkati
- poloptat se** – kratko se poigrati loptom

poštrkat se – kratko se štrkati

popazdrkat se – trčkarati, igrati se kraće vrijeme na otvorenome prostoru

posunčat se – kratko se sunčati

3. Glagoli stanja koji označuju čovjekovo bivanje u kakvu položaju:

poležat – kratko ležati

posidit – posjediti

postajat – 1. kratko stajati na nekomu mjestu, 2. kratko biti, odstajati

poćupit – čučati neko vrijeme

4. Glagoli stanja koji označuju fiziološku potrebu živa organizma za odmorom:

pospat – 1. dulje spavati

podrimat – odrijemati, malo odspavati

podronjit – malo podrijemati, pospavati

pokunjat – malo odspavati laganim snom

porkat – kratko spavati

poplandovat – kratko plandovati

5. Glagoli stanja ili procesa koji označuju neko zbivanje u prirodi:

pocurit – curiti i prestajati

pokapat – kraće vrijeme kapatati

popuvljavat – popuhivati

posmrdit – kratko smrdjeti

pobrkljat – kraće vrijeme ključati kuhajući

6. Glagol tjelesnih osjeta; bezličan:

požigat – kratko osjetiti oštru bol

7. Raznovrsni glagoli radnja. Subjekt je obično čovjek. Po kriteriju se suznačnosti lako daju raščlaniti u veći broj skupina:

poranit – kraće vrijeme debljati, toviti

pošopat – kratko silom hraniti što

pošopat se – nasititi se preko mjere

počeprkati – 1. počepkati, kraće vrijeme čeprkati

poprčkat – pokušati popraviti što

porondat – isprevrtati, tražiti što

požnjorat – 1. kratko ubadati čim oštrim ili tupim, 2. kratko osjećati oštru bol

potuč – 3. kratko udarati po čemu

- potuckat** – 1. kratko istući koga, 2. čekićem popraviti, zbiti, udariti
podeljat – sasvim malo potanjiti kakav drveni predmet
pokopat – 2. kratko kopati, okapati
postapat – kratko stapati
podavit – 2. prognjaviti koga ili što
pozidat – kratko zidati
poplest – kratko plesti
poprest – kratko prestiti
poeklat – heklati kraće vrijeme
poštikat – kratko vesti vez
popržit – kratko pržiti
podimit – 1. kraće vrijeme sušiti salamureno meso na dimu
podinjstat – kraće vrijeme pirjati
pojadit – tek malo koga naljutiti
pobantovat – uznemiriti koga, inkomodirati u manjoj mjeri
podržat – 2. držati koga ili što kraće vrijeme
počuvat – nakratko čuvati što
postražarit – kratko stražariti
pogrijat se – malo se grijati, ugrijati se
popast 2. – kratko pasti
poašikovat – ljubovati kraće vrijeme s kim
poofirat -1. kratko iskazati naklonost prema djevojci, 2. kratko ljubovati
pomozgat – pokušati razmišljajući doći do određenoga rješenja

II. Glagoli tvoreni prefiksom *pre-*

Brojno je u *Ričniku gacke čakavščine* nešto manji, ali također veoma zanimljiv tip pretrajadbenih (perdurativnih) glagola s prefiksom *pre-*. Pretrajadbeni se glagoli u hrvatskome izvode još i prefiksom *pro-*, no u gackoj se čakavštini koristi samo *pre-*. Oni označuju da se tijek, proces ili radnja koji označuje neizvedeni glagol odvija određeno vrijeme, sintaktički izrečeno kao izravni objekt. Glagoli tako izvedeni također – kao oni s *po-* – ne impliciraju ništa s obzirom na cilj/svrhu/posljedicu radnje, stanja ili procesa koji označuju, niti uspostavljaju dodatan značenjski odnos s vršiteljem odnosno trpiteljem radnje, stanja ili procesa. Ovdje je, međutim, bitno da primetanjem prefiksa *pre-* i neprijelazni glagoli postaju prijelaznima, to zato što je neophodno izreći vrijeme koje radnja, stanje ili proces prelazi, od početne do završne točke. Kao kod gornjih glagola izvedenih s *po-*, takva je tvorba mnogo razvijenija u zapadnoslavenskim i istočnoslavenskim jezicima, gdje se prema potrebi gotovo svaki glagol može izvesti, zavisno od jezika, kontinuantom praslavenskog

prefiksa **pere-* odnosno **pro-* (usp. npr. detaljnu analizu i usporedbu poljskoga *prze-* sa srpskim, hrvatskim i dr. *pre-* i *pro-* Mitrinović 1990).

Zanimljivo je da se glagoli izvedeni s *pre-* u gackoj čakavštini mogu podijeliti na iste semantičke skupine kao i oni izvedeni s *po-*, iako – zbog manje brojnosti – kao njihov podskup. Stoga ćemo gospodarnosti radi pri označavanju pojedinih skupina upućivati na oznake koje smo im dodijelili pri analizi prefiksa *po-*.

1) Kao skupina 1a) kod *po-*:

- predivanit** – pričati cijelo vrijeme
- pretrličat** – brbljati cijelo vrijeme
- preklepećat** – peyor. brbljati cijelo vrijeme
- predrećat** – 1. vikati, plakati, derati se cijelo vrijeme, 2. glasati se cijelo vrijeme kao neke životinje
- preplakat** – plakati cijelo vrijeme
- prejecat** – jecati cijelo vrijeme
- prekmećat** – 1. cijelo vrijeme plakati kao dojenče, 2. cijelo se vrijeme glasati poput mladunčeta životinje
- prekrivit se** – plakati cijelo vrijeme
- pregundat** – 1. gundati cijelo vrijeme ili cijelim putem
- prestenjat** – stenjati cijelo vrijeme
- preskvićat** – cijelo vrijeme oglašavati se visokim neugodnim tonovima
- precvokoćat** – cvokotati cijelo vrijeme
- prekokodakat** – 1. kokodakati cijelo vrijeme
- prekukurikat** – 1. kukurikati cijelo vrijeme
- prekukat** – plakati i zapomagati cijelo vrijeme
- pregakat** – 1. gakati cijelo vrijeme
- prekrešćat** – 1. glasati se cijelo vrijeme kao svraka
- prekrećat** – 1. kreketati cijelo vrijeme, 2. cijelo vrijeme krećati, glasati se zbog straha ili obrane
- prekrekećat** – kreketati cijelo vrijeme
- prelajat** – lajati cijelo vrijeme
- preštekećat** – 1. lajati cijelo vrijeme; 2. peyor. pričati, prigovarati cijelo vrijeme
- preškomukat** – 1. škomukati cijelo vrijeme; 2. *pren.* plakati i jecati cijelo vrijeme
- premukat** – mukati cijelo vrijeme

premjaukat – mjaukati cijelo vrijeme
prepivat – pjevati cijelo vrijeme ili pjevati cijelim putem
presmijat se – smijati se cijelo vrijeme
prekekećat se – smijati se, cerekati se cijelo vrijeme

2) Kao skupina 1.b) kod *po-*:

presvirat – svirati cijelo vrijeme
prediplit – 1. svirati na diplo cijelo vrijeme
pretrubit – 1. svirati cijelo vrijeme trubom; 2. trubiti cijelo vrijeme si-
renom
pretanburat – 1. svirati tamburu cijelo vrijeme

3) Kao skupina 1.c) kod *po-*:

prekašljat – kašljati cijelo vrijeme

4) Kao skupina 2.a) kod *po-*:

preljuljat – zibati koga cijelo vrijeme
predrćat – drhtati cijelo vrijeme

5) Kao skupina 2.b) kod *po-*:

preplesat – plesati cijelo vrijeme
pretancat – 1. plesati cijelo vrijeme
prekomedijat – zbijati šale cijelo vrijeme ili duž cijeloga puta

6) Kao skupina 3) kod *po-*:

prestajat – stajati cijelo vrijeme
preležat – 1. ležeci preboljeti, 2. prespavati
prećućit – čučati cijelo vrijeme
prećupit – usp. prećućit

7) Kao skupina 4) kod *po-*:

prespat – 1. spavati cijelo vrijeme, 2. prenoćiti
predrimat – prespavati
predronjit – predrijemati, prespavati neko vrijeme
predurmit – spavati cijelo vrijeme, prespavati
prekrat – 1. hrkati cijelo vrijeme; 2. prespavati cijelo vrijeme
prekunjat – prespavati
predreždit – probdjeti cijelo vrijeme, probdjeti noć
preplandovat – plandovati cijelo vrijeme

8) Nema kod *po-*:

preslušat – slušati cijelo vrijeme, imati strpljenja slušati

III. Glagoli tvoreni prefiksom *uz-*

Za dalmatinske je govore vrlo karakteristično izvođenje intenziva prefiksom *uz-* u kombinaciji s povratnošću (tip *uzmahati se*). To je sredstvo tvorbe vrlo produktivno. U kliškom govoru, primjerice, govornici s lakoćom tvore takve glagole, već prema potrebi.

U rječnicima dalmatinskih govora malo je toga zabilježeno. U Rječniku trogirskog cakavskog govora imamo doneseno nešto primjera tvorbe *uz- se*. Znajući, međutim, da je u obližnjem kliškom govoru njihov broj bitno veći, zaključujemo da ih i u trogirskome govoru ima koji nisu zabilježeni.

- uzmustapit se** – uzhodati se, uznemiriti se
- uzbalit se** – uzbrbljati se, uzblebetati se, uzgovoriti se gluposti, beda-
stoće
- uzbeštimat se** – uspsovati se
- uzgrintat se** – duže vrijeme mrzovoljno, nezadovoljno prigovarati
- uzbalat se** – usplesati se
- uzbatat se** – uzudarati se, uzlupati se
- uzbucat se** – 1. uzudarati po površini mora; 2. uzgovoriti se o stvarima
koje nisu za javnost
- uzbrškat se** – uzškrabati se
- uzlitat se** – opetovano imati stolicu i to rijetko
- uzrigat se** – uzpovraćati se
- uzripjat se** – opetovano (do dosade) hripati prilikom disanja
- uzgratat se** – duže vrijeme se češati, uščešati se

IV. Glagoli tvoreni sufiksima

Sve dalmatinske govore, i primorske i kopnene, odlikuje i veoma šarolika i zanimljiva poraba glagolskih sufiksa. U kliškom tako kao dio standardnog leksika postoje glagoli s *-ikati* (npr. *gledikat*, *virikat*, *nosikat*, *ležikat*, *sidikat*), s *-ukati* (npr. *prdukat*), *-uljati* (npr. *virtujat*, *visujat*, *motujat*) i dr. Uzorom se na takve, dakako, mogu tvoriti i drugi tovrnsni glagoli. Sufiksa je velik broj, i iako možda to na prvi pogled nije očito, svaki od njih nosi svoju značenjsku nijansu. Riječ je o izražajnim tvorbama koje izriču ili opetovanost radnje, redovito uz dodatnu kakvu značenjsku nijansu, npr. čuvstveno vrjednovanje toga opetovanja kao nečega što je razdražljivo u manjoj ili većoj mjeri.

Porazno je stanje u bilježenju glagola tvorenih sufiksalmom tvorbom u hrvatskim dijalektnim rječnicima. Da ti doista postoje, svjedoče pojedinačni primjeri, npr. natuknice **pivuljit** – *pjevušiti* i **pivuljat** – *tihano pjevati*, *pjevuckati* u *Rječniku imotsko-bekijskoga govora*. A da ih u tom kraju ima i više bude jasno svakomu tko je uščitao makar jedno djelo Ivana Raosa.

V. Tvorbene mogućnosti zabilježene u dijalektnim rječnicima i standardni jezik

Neka zanimljiva jezična rješenja nalazimo u više govora koji međusobno nemaju nikakove veze. Uzmimo osnovne glagole zauzimanja položaja, to znači *stati, sjesti, leći*. Usporedivši izražajne mogućnosti koje nam nudi “standardan hrvatski standard” s mogućnostima koje nudi npr. ruski standard, vidimo da su u hrvatskome one višekratno krutije i kržljivije od potonjih. No oblaci se malo poraziđu uzmemo li u ruke *Rječnik varaždinskog kajkavskog govora*. Tu nalazimo sljedeće kombinacije, koje se u hrvatskom standardu kakav jest, nikako ne mogu izraziti. To dokazuju i objašnjenja tih natuknica dana standardnim jezikom:

presesti se – promijeniti sjedalo

rasesti se – razmjestiti se

prisesti (se) – sjesti k nekome

Sudeći prema tim trima slučajevima, hrvatski standard gdjekad nije u stanju izraziti neke od temeljnih predočaba premještanja, primještanja ili razmještanja.

U već obrađivanu *Ričniku gacke čakavščine* nalazimo glagol *presjesti* sa značenjem istovjetnim varaždinskomu, ali naravno bez kajkavske povratnosti:

presest – 1. promijeniti mjesto sjedenja, 2. promijeniti vozilo na putovanju

Tek je na drugome, dakle, mjestu specijalizirano značenje promjene prijevoznoga sredstva, jedino koje nalazimo po rječnicima standardnog jezika. A nema ništa logičnije i lakše no nekome tko sjedi za susjednim stolom reći *Presjedni k nama* umjesto npr. *Promijeni sjedalo i dođi k nama*. Možemo i ovako: standardno je npr. *Sjedni k nama* neutralizirana i informacijski siromašna inačica dviju mogućih rečenica, *Prisjedni k nama* i *Presjedni k nama*.

Uz to u *Ričniku gacke čakavščine* nalazimo za glagol *prisjesti* i dodatna dva značenja, koja oba proizlaze iz mogućih nijansi koje pruža poraba prefiksa *pri-*:

prisest – 1. *sjesti na rub čega* i 2. *udobno se smjestiti sjedeći*.

Usput budi rečeno, iz prvoga se značenja, *sjesti na rub čega*, razvilo i značenje *prisjesti si* gdje ‘sjesti gdje na kratko vrijeme, odmora radi’, koji također izostaje iz većine rječnika, unatoč tomu što ćemo glagol *prileći* naći u svakome. A iz vlastita iskustva možemo posvjedočiti da se glagol *prisjesti* s tim značenjem nerijetko čuje, iako bitno manje od *prileći*.

Zaključak

U procesu normiranja književnoga jezika općeprihvaćena je činjenica »da je leksička sfera najmanje podložna jezičnoj normi.« (Brozović 1980–1981:140) Dakle, taj je skup kojega jezika najotvoreniji dopunama. Tvorbeni su načini neiscrpna pomoć pri povećanju leksičkoga skupa pojedinoga jezika. Rječnik se svakoga književnoga jezika može normirati u skladu sa zakonitostima toga jezika i isključivo njima. To mora moći otvoriti mogućnost unosa u popis književnojezičnih riječi glagola o kojima smo govorili jer primjerice gacki govor mora podjednako sudjelovati u ustanovljivanju književnoga jezika kao i zagrebački govor, bez obzira na broj govornika jer su, pokazali smo, u mjesnim govorima pojedini prefiksi i sufiksi mnogo zastupljeniji nego u rječnicima koji pretendiraju biti rječnicima hrvatskoga književnoga jezika. A taj rječnik mora sadržavati sve nijanse pojedinih riječi, u ovom slučaju, sva moguća značenja glagola.

Literatura:

- BABIĆ, STJEPAN 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: HAZU.
- BAČIĆ, FRATRIĆ, ANTE 1991. *Rječnik blatskog govora hrvatskog jezika na književni jezik rastumačen*. Blato.
- BANIČEVIĆ, BOŽO 2000. *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli*. Žrnovo: Župni ured Žrnovo.
- BORYŚ, WIESŁAW 1989. Dijalektološki rječnici kao izvor za proučavanje najstarijeg sloja domaćega hrvatskoga ili srpskog leksika. *Hrvatski dijalektološki zbornik/Dijalekatska geografija, leksikografija i leksikologija, knjiga 8*. Zagreb, 15–31.
- BROZOVIĆ, DALIBOR 1980–1981: O sadržaju pojma *norma* u leksikologiji. *Jezik*, 28, br. 5, Zagreb, 138–145.
- BUDJA, JURICA 2001. Dopune značenjima glagolnih predmetaka u hrvatskom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 27*. Zagreb, 49–93.
- BUJAN-KOVAČEVIĆ, ZLATA 1999: *Fužinarski kaj*. Fužine: MH Delnice s podružnicom Fužine.
- GEIĆ, DUŠKO; SLADE ŠILOVIĆ, MIRKO 1994. *Rječnik trogirskog čakavskog govora*. Trogir: Muzej grada Trogira.
- JAKŠIĆ, MARTIN 1997: *Naše riči*. Zagreb: Općina Stari Mikanovci.
- JANDA, LAURA A. 1986. *A Semantic analysis of the Russian verbal prefixes za-, pere-, do-, and ot-*. München: Verlag Otto Sagner.
- JAPUNČIĆ, MILE 1998. *Taslak. Rječnik Sv. Roka*. Zagreb.
- KRANJČEVIĆ, MILAN 2003. *Ričnik gacke čakavščine/Konpoljski divan*. Otočac: Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke.

- LIPLJIN, TOMISLAV 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin: Garestin d.o.o.
- LISTEŠ, SREČKO 1998. *Klis-Prošlost, toponimi, govor*. Klis: Hrvatsko društvo Trpimir.
- LISAC, JOSIP 1999. Leksička norma i hrvatska narječja. *Hrvatski govori, filolozi, pisci*. Matica hrvatska. Zagreb, 166–178.
- MIĆANOVIĆ, KREŠIMIR 2004. Hrvatski s naglaskom. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 30*. Zagreb, 121–130.
- MITRINOVIĆ, VERA 1990: *Poljski glagolski prefiks prze- i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti pre- i pro-*. Beograd: Naučna knjiga.
- MOGUŠ, MILAN 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb-Senj: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Matica hrvatska Senj.
- RADIŠIĆ, TONKO 1999. *Ričnik spliskoga govora, knjiga II*. Split.
- RADULIĆ, LADISLAV 2002. *Rječnik rivanjskoga govora*. Zadar: Matica hrvatska.
- ROKI, ANDRO FORTUNATO 1997. *Libar Viškiga Ćazika*. Toronto.
- ŠAMIJA, IVAN BRANKO; UJEVIĆ, PETAR 2001. *Rječnik imotskoga govora*. Zagreb: Zavičajni klub Imočana.
- ŠAMIJA, IVAN BRANKO 2004. *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*. Zagreb: Društvo Lovrečana.
- TEŽAK, STJEPKO 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik, knjiga 5*, Zagreb: HAZU, 203–428 + karte.
- VEČENAJ, IVAN; LONČARIĆ, MIJO 1997. *Rječnik Gole*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VULIĆ, SANJA, MARESIĆ, JELA 1996. Mali rječnik tkonskoga govora. *Filologija 26*, Zagreb, 117–133.

Verbale präfixale und suffixale Ableitungen in kroatischen Dialektalwörterbüchern

Zusammenfassung

In der Arbeit werden verbale präfixale und suffixale Ableitungen in kroatischen Dialektalwörterbüchern analysiert. Es wird die Notwendigkeit hervorgehoben, dass sie auch von standardsprachlichen Wörterbüchern umfasst werden.

Ključne riječi: dijalektni rječnici, tvorba glagola, prefiksi, sufiksi, standardni jezik

Key words: dialectal dictionary, verb formation, prefixes, suffixes, standard language